

EL PARE BATLLORI, UN CERCADOR DE LA VERITAT

Perfil biogràfic i lliçó magistral
a Santa Maria del Mar

Generalitat de Catalunya
Departament de Benestar i Família

Generalitat de Catalunya
Departament de Benestar i Família
Biblioteca

1021004053

929(Batllo) Par

1021004053

0379-49260

EL PARE BATLLORI, UN CERCADOR DE LA VERITAT

Perfil biogràfic i llicó magistral
a Santa Maria del Mar

Generalitat de Catalunya
Departament de Benestar i Família

Generalitat de Catalunya
Departament de Benestar i Família
Biblioteca

BIBLIOTECA DE CATALUNYA – DADES CIP

El **Pare** Batllori, un cercador de la veritat : perfil biogràfic i lliçó magistral a Santa Maria del Mar

Inclou el discurs del pare Batllori amb motiu de la seva investidura com a doctor honoris causa per onze universitats

I. Batllori, Miquel II. Catalunya. Departament de Benestar

i Família 1. Batllori, Miquel 2. Jesuïtes - Catalunya - Biografia

3. Historiadors - Catalunya - Biografia

929Batllori, Miquel

Aquesta publicació ha estat editada amb motiu de la inauguració de la Residència Assistida i el Centre de Dia de Gent Gran Pare Batllori, al barri del Poble Sec, el dia 19 de juliol de 2003.

© Generalitat de Catalunya

Departament de Benestar i Família

1a edició: juliol de 2003

Tiratge: 1.000 exemplars

Dipòsit legal: B. 27.912-03

Disseny i producció: gama, sl

Agraïments

Agraïm la col·laboració que el Departament de Benestar i Família ha rebut de la Companyia de Jesús a Catalunya, al Foment Excursionista de Barcelona, el Centre de Recerca Històrica del Poble-sec i la revista *El Temps* per a l'elaboració d'aquest llibre.

Índex

1. Presentació de la consellera	9
2. Presentació del P. Provincial dels jesuïtes	13
3. Perfils biogràfics	17
4. Els Batllori al Poble Sec	33
5. Fragment del llibre <i>Records de quasi un segle</i>	39
6. Lliçó magistral del pare Batllori amb motiu de la seva investidura com a <i>doctor honoris causa</i> per onze universitats	45
7. Cronologia	61

1. Presentació

L'atenció a la gent gran és una de les prioritats del Departament de Benestar i Família. Amb la construcció d'un centre de nova planta per a la gent gran al barri del Poble Sec, a la ciutat de Barcelona, aquest Departament de la Generalitat de Catalunya prossegueix una política que en aquesta legislatura ha estat considerablement reforçada.

Tenim la voluntat de construir un país per a totes les edats. La gent gran i, especialment, aquelles persones amb dependència que necessiten alguna mena d'ajut per a garantir la qualitat de vida, han de poder beneficiar-se de l'Estat del Benestar.

La nova residència que ara inaugurem contribuirà a aquest objectiu. Millorarà les condicions de vida i l'assistència a les persones grans del barri on està ubicada. Es tracta d'un equipament modern i acollidor que du el nom de l'historiador jesuïta pare Miquel Batllori, humanista eminent i també persona d'una senzilla naturalitat, pacient i cordial, que va morir a l'edat de 93 anys i ens va deixar una obra ingent.

Fou, el pare Batllori, un home d'una extraordinària qualitat humana, incansable treballador, rigorós i també respectuós amb la llibertat dels altres, que va estimar profundament el seu país. La residència que du el seu nom al carrer de Vila i Vilà, on hi hagué la casa pairal dels seus avantpassats, ha d'esdevenir un

centre plenament integrat al barri del Poble Sec, un servei comunitari de referència dins del seu entorn i un equipament obert i proper a la comunitat.

IRENE RIGAU I OLIVER
Consellera de Benestar i Família

2. Presentació del P. Provincial dels jesuïtes

Miquel Batllori i Munné fou un jesuïta i un savi, un historiadore i un home de cultura, però sobretot una persona afable, comunicativa i cordial. Proper a les persones i d'un tarannà senzill, com ho són els grans homes. Coneixia i estimava la història dels Països Catalans, objecte fonamental de la seva recerca.

El P. Batllori fou un cercador de la veritat i quan investigava, estudiava o escrivia hi havia aquest profund desig de buscar la veritat que hi ha en la història dels pobles i les persones. Els premis i medalles que va guanyar són innombrables, però el premi més preuat era el missatge de seriositat, rigor i humilitat que transmetia la seva persona.

Va néixer a Barcelona, tenia arrels familiars del Poble Sec, fou un catalanista convençut i un home d'horitzons amplis. Va morir als 93 anys amb molta consciència del que suposa ser una persona gran i gastada per la vida. No va considerar la vellesa com una pèrdua, sinó com una etapa de la seva vida, i es deixava ajudar pels qui l'atenien.

Agraeixo, en nom de la memòria de Miquel Batllori, el gest de la Generalitat de Catalunya de posar el seu nom a aquesta nova residència de gent gran. Ben segur que la memòria d'un barceloní amb arrels al Poble Sec, que morí gran i amb serenor, esdevindrà un símbol per a aquesta comunitat humana.

PERE BORRÀS I DURAN, SJ

P. Provincial de la Companyia de Jesús a Catalunya

3. Perfils biogràfics

La vida privada i íntima del pare Batllori

Dels grans personatges de la vida cultural, normalment es coneix la seva vida pública i social i, naturalment, també les seves obres; amb prou feines, però, tenim notícia de la seva vida privada, i menys encara si ha estat la vida d'un religiós, discretament amagada a la mirada de la gent. Sortosament, en el cas del P. Batllori i potser més en els darrers anys de la seva llarga vida, no són poques les persones que han pogut tractar-lo més íntimament en els quefers de cada dia. I com que, amb motiu de la seva mort, han estat copioses les notícies i semblances que s'han prodigat sobre la seva figura d'intel·lectual, escrites per tants il·lustres acadèmics i admiradors, se'm permetrà que proposi ara algunes impressions complementàries sobre la vida més quotidiana i també més íntima d'aquest gran home, mestre i amic, que en anar-se'n d'aquest món ens ha deixat una mica orfes.

Aquella extraordinària finor en el tracte, tantes vegades justament reconeguda, es manifestava encara més sovint i de manera més espontània en la convivència fraterna de la vida domèstica a les nostres cases. No és cert que el P. Batllori fos la reencarnació d'un príncep romà del Renaixement, com s'ha repetit en algunes ocasions, ans al contrari, la seva vida fou mo-

desta i austera, i el seu tracte senzill i directe, molt cortès també però sense afectació ni melindres. Aquella viva atenció que sempre portava als altres, molt sincerament respectuosa, no responia a cap posat senyorívol, ni tampoc s'explica del tot pel seu tarannà més aviat afectuós, sinó que responia a aquell sentiment tan arrelat en ell d'estudiós finament respectuós de les dades i persones, que havien ocupat sempre les seves anàlisis del passat i del present històric. Sense oblidar aquell altre sentiment, tan cristià, de la benevolència, que projectava sobre els qui se li acostaven per demanar-li alguna orientació o algun consell. En aquests casos, ni que estigués endinsat en una recerca entre llibres i papers, ho deixava tot de banda per poder atendre millor el qui arribava, de vegades sense avisar. I quan era ell el que necessitava alguna cosa, era tan delicat en la forma de demanar-la i ho agraïa amb tanta insistència, que senties com si fos ell qui t'estigués fent un favor.

Durant les moltes converses privades, mantingudes amb ell aquests últims anys, m'impressionava sempre la seva il·limitable curiositat intel·lectual, a propòsit de qualsevol fet cultural; com, per exemple, quan es comentaven les notícies o els articles de la premsa, que ell mai no deixava de seguir amb inesgotable interès. Perquè, en efecte, res d'humà no el deixava indiferent, ni que fossin els fets més banals i fugissers, que ell, amb les seves reflexions i freqüents referències històriques, sabia sempre apujar a la categoria de temes més universals. I m'impressionava també molt aquella manera seva, tan lúcida i benivolent, d'interpretar les obres dels altres, sempre molt acollidora i generosa, àdhuc quan a cops es tractés d'autors poc coneguts o d'obres de curta volada, ell encertava a albirar-hi els

abundants o escassos símptomes de veritat o de bellesa que s'hi amagaven. Això feia que pogués sempre parlar-ne amb tanta precisió i honestedat crítica. Era, nogensmenys, molt sensible també a tota mena de plagi, falsedat o dissimulació que s'hi pogués trobar, i que sempre denunciava amb claredat i gentilment amb una punta d'ironia.

En fi, com es pot suposar pel que acabo de dir, sempre resultava molt grata i profitosa la conversa i l'habitual convivència amb el P. Batllori, un home verament culte i intel·ligent, però ensems molt senzill i afable, que traspuava saviesa i bon humor per a tots aquells que se li acostaven, grans o petits. I em consta que les infermeres i curadores que el varen tractar nit i dia a casa, quan ja se sentia més feble i desvalgut, es rifaven el moment de quedar-se al seu costat per escoltar-lo parlar.

Els secrets d'un home religiós

Tot i que, quan parlava amb confiança, no s'estava d'evocar alguns episodis més aviat difícils en la seva vida de jesuïta, no era freqüent sentir-lo parlar de les seves experiències espirituals o dels seus sentiments més íntims. Ens deia molt privadament que ja havia fet la seva «confessió general» en una cinta magnetofònica, que havia confiat a un seu company, per si podia interessar després de la seva mort. Sí que podem dir, però, que la seva vida de creient semblava discórrer de manera molt pacífica. Segurament la seva fe, que ell mateix reconeixia sempre ferma i profunda, li havia permès d'assolir una envejable simplicitat interior, centrada en aquella clara certesa que moti-

và la seva vocació sacerdotal, quan en complir 20 anys i acabades les dues carreres de dret i lletres, va entendre que Déu era l'únic que atorgava un sentit total a la vida humana. I des d'aleshores sempre havia estimat els valors religiosos com a superiors als altres valors humans i socials. Aquesta ferma convicció semblava, doncs, haver-li donat sempre una gran pau interior i una extraordinària llibertat d'esperit. A l'entrevista que li feia Francesc Torralba, reconeixia també el P. Batllori que com que Déu era un ésser que transcendeix la condició humana, la idea que ens podem fer d'Ell sempre serà aproximada; «per això els qui creiem tampoc estem tan lluny dels agnòstics... Pels creients, però, Déu és un ésser present, mentre que pels agnòstics no és més que una possibilitat.»

Penso, a més, que aquesta fe tan sòlida i pacífica procedia també de la seva manera clarivalent de comprendre la història humana, i més en particular la de les persones i institucions religioses, que el portava a relativitzar molts moments verament reeixits dels cristians i de l'Església, però també moltes de les misèries i ombres que no deixen d'aparèixer al corrent de la història. Tots els qui vàrem tractar el P. Batllori durant el Concili Vaticà II, recordem el gran goig i l'alliberament amb què va viure a Roma aquells anys de sortosa conversió de l'Església al pensament modern, sobretot pel que fa als temes de la llibertat religiosa, o de la crítica racional de les *Sagrades Escriptures* i al gran canvi que introduïa el concepte de «poble de Déu» com a contrapès a altres visions molt més jerarquitzades.

No s'hauria mai d'oblidar que la vida i la carrera intel·lectual del P. Batllori, com a sacerdot i historiador, fou del tot consa-

grada a la docència de seminaristes i joves sacerdots, a la Universitat Gregoriana, i que com a membre permanent de l'Institut Històric de la Companyia de Jesús a Roma, una molt bona part dels seus treballs i publicacions versaven sobre temes eclesiàstics o sobre figures de clergues il·lustres, entre els quals sobresortien no pocs jesuïtes. Fou, doncs, una vida de creient compromès, llarga i molt fecunda, al servei de l'Església i de la Companyia, si bé sense aquell afany apologetic que havien mantingut altres historiadors eclesiàstics, ans ben convençut des d'antic que la millor defensa de l'Església era cercar i mantenir-se sempre molt fidel a la veritat, ni que a vegades resulti difícil de digerir. Mai, per exemple, s'havien d'amagar —segons ell— els fets negatius o escandalosos, si s'havien pogut acreditar en documents fiables. I es podrien encara afegir molts altres trets, referents al bon caràcter religiós del pare Batllori, si disposéssim ara de més espai. No vull, però, deixar d'insistir en la seva modèstia i humilitat, que resultava tant més edificant com més creixia la seva figura pública. Així, en aquests darrers anys, en què es multiplicaven els homenatges i els premis nacionals i estatals, mai no es deixava afalagar per tants honors ni semblava sentir-se'n gaire content, car tenia ben clar que la glòria d'aquest món és sempre fugaç, i quan el felicitaves per algun nou diploma o medalla, et responia discretament i amb ironia: «un tros més d'os per a l'olla!»

En el moment del seu traspàs, expressava Martí de Riquer a la premsa de Barcelona que el seu bon amic Miquel Batllori «fou un home feliç al llarg de la seva vida», car mantenia sempre una gran placidesa i una gran vitalitat per a l'estudi i el tracte amb la gent. Jo no sabia afirmar-ho amb la seguretat i la grà-

cia amb què ho deia Riquer, però sí que penso que en la trajectòria vital del P. Batllori no va ser l'angoixa, sinó la serenor, la que dominava, com tampoc la por o la tristesa, sinó més aviat la joia de viure en pau i una confiança permanent en la providència divina. I això també ho vàrem poder constatar durant els darrers mesos de la seva vida, quan el P. Miquel se sentia més dèbil i amb més limitacions corporals, quan, per exemple, havia de traslladar-se pels llargs passadissos de la seva residència o havia de viatjar per la ciutat, o encara pitjor, quan començava a fallar-li la seva insòlita memòria. Llavors tot just sí es queixava suaument, i es deixava ajudar pels companys; mai, però, no insistia en la seva pena i semblava retrobar de seguida la tranquil·litat.

També, des de feia uns mesos, parlava més sovint de la mort, amb gran serenor d'esperit. Repetia, per exemple: «jo això ja no ho veuré...» «jo això ja no ho faré...» I era molt conscient que «l'hora veritablement seriosa per a l'home és l'hora de la seva mort», com ell mateix ho havia escrit. Sortosament, va mantenir el seu cap clar fins a l'últim moment. I quan, estès al llit per un defalliment, un sacerdot li va demanar si volia rebre l'absolució, ell va fer que sí amb els ulls i, poc després, havent demanat el seu rosari, es va anar adormint amb molta pau i ja per sempre...

Pocs dies abans de morir, havíem comentat junts l'últim llibre de poemes de Miquel Martí i Pol, que el P. Batllori apreciava molt. Deixeu-me, doncs, concloure aquesta senzilla semblança, amb aquests versos en què el poeta també pensa en la seva mort i en la pau que experimenta per haver-ho deixat tot ben ordenat:

*He endreçat el calaix; ja l'hi tenia
però no se sap mai què pot passar
si ve que, fet i fet, em globalitzen.
(...)*

*No passaré de vell, però confio
que sempre hi haurà algú per recordar
que el sol surt per a tothom, i cada dia.*

ANTONI BLANCH, SJ

El llegat vital de Miquel Batllori

Miquel Batllori, en el balanç final amb que cloïa els seus *Records de quasi un segle*, reflexionava sobre la manera de fer de la seva vida que «ha estat condicionat per una sèrie de moments que han tingut una transcendència temporal en l'obra historiogràfica i en la vida pròpia». Al llarg de les llargues converses que hi vàrem mantenir en els darrers anys, vam poder copsar el sentit que la memòria tenia per a Batllori. Recordar és sempre reelaborar i, per tant, refer de nou: «La vida no es la que uno vivió, sino la que uno recuerda y cómo la recuerda para contarla», escriu Gabriel García Márquez en el seu darrer llibre de memòries. El llegat vital que ens va transmetre Miquel Batllori en els seus records va en aquesta direcció. Si la memòria és sempre al·lòria i selectiva, quan el Pare Batllori va haver de fer l'esforç de posar en ordre la seva trajectòria vital per tal de deixar-nos-en un llegat, el recull no va ser només el fruit d'allò que el temps havia mantingut o esborrat. Va ser la reconstrucció dels fets viscuts amb la intenció de dotar-los d'una coherència harmònica, que donés sentit al que fluïa com uns records esparsos.

Vàrem tenir la fortuna d'anar-lo a cercar en una etapa dolça de la seva vida i de saber-lo entusiasmar amb la tasca de reviuir-ne i de reconstruir-ne els seus moments cabdals. Quan Miquel Batllori es va deixar convèncer de l'oportunitat de relatar-nos els seus records, malgrat les seves reticències a una narració en primera persona, era conscient que li estàvem proposant de completar el seu llegat intel·lectual. Mentre anava construint el fil dels seus records cercava les circumstàncies que havien resolt les claus de la seva trajectòria. Volia encaixar en un mateix

fil cronològic aquells fets que mostraven alhora el seu *tempus* personal i el *tempus* del seu segle. D'aquesta manera, la seva biografia és també un passeig pels avatars de la Catalunya i de la Barcelona de la darrera centúria. Resulta evocador que la seva narració s'iniciï amb les flaires de Cuba que rememorava la seva àvia quan passejava pels jardins de la Universitat de Barcelona, i fineixi amb un pare Batllori depassat per la irrupció dels ordinadors.

Els records de Miquel Batllori conformen un trencaclosques memorístic que es va recomponent a través d'uns eixos temàtics i d'uns escenaris geogràfics. D'entre els primers, els seus interessos vitals i culturals han girat al voltant dels jesuïtes i de la cultura catalanoaragonesa, remarcant sempre la seva unitat i la seva projecció exterior. Li ha agradat sempre de focalitzar aquests temes a través de personatges de frontera. Homes crítics amb les circumstàncies del seu temps, que plantejaven les contradiccions del moment i avançaven les línies del futur. No té res d'estrany que un jesuïta atípic com Batllori s'apassionés per la trajectòria d'un altre jesuïta, que «bordejava l'ortodòxia, però sense caure mai en l'heterodòxia», com Baltasar Gracián. Aquesta proximitat, la reconeixia el mateix Batllori tot dient: «M'identifico de ple amb el seu humorisme transcendent i amb el seu tarannà independent, que li fa veure la vida amb una transcendència humorística i amb una independència d'arrel netament cristiana.» A la seva particular galeria de personatges hi figuren a més Ramon Llull, Arnau de Vilanova, Raimon de Penyafort i el mateix Papa Borja, la recopilació de l'epistolari del qual ha estat una de les darreres obres que ha deixat enllestida per a la seva publicació. Tot i que les

seves recerques s'han centrat preferentment en els períodes medieval i modern, tampoc no ha defugit d'endinsar-se en temps més recents a través de personatges igualment significatius, com és el cas del Cardenal Vidal i Barraquer, un home profundament liberal i religiós a qui les circumstàncies de la guerra civil no el van fer renunciar de les seves conviccions.

També les circumstàncies han condicionat la vida de Miquel Batllori, concretant-se a través dels diversos escenaris pels quals transcorre la seva memòria. Els seus avantpassats ens traslladen a Cuba, ja que els seus avis, tant paterns com materns, van emigrar-hi, seguint la tradició característica dels catalans del segle XIX. La procedència cubana de la mare va deixar la seva empremta en Batllori, no tan sols en la llengua, sinó també en la manera de ser. La seva infància i joventut són essencialment barcelonines, ciutat la qual reconeixerà sempre més com la seva, com correspon a un home nascut al número 2 de la plaça de Catalunya, pocs mesos després de la Setmana Tràgica. En aquesta ciutat hi va estudiar el batxillerat, als jesuïtes del carrer de Casp, i les carreres de dret i filosofia i lletres, a l'emblemàtic edifici de la plaça de la Universitat. Els estiuueigs dels Batllori transcorrien a Sant Feliu de Codines, on va aprendre el català del poble, aquell català més pur que l'acostà a les expressions més típiques i boniques de l'idioma que no se sentien a la capital.

La república i la guerra civil el foragitaren del seu escenari natal i el conduïren vers el nord d'Itàlia. Allà va aprofitar la recerca als arxius italians sobre els jesuïtes expulsats al segle XVIII per a recollir tot allò que feia referència a la cultura catalana medieval. Així, va resseguir per primer cop les petjades d'aque-

lles figures de la cultura catalana que centrarien molts dels seus estudis posteriors. Un escenari de trànsit fou l'illa de Mallorca, on va ser enviat un cop acabada la guerra per tal d'allunyar-lo de Catalunya com a conseqüència del seu tarannà liberal, catalanista i inconformista. En l'acte de comiat que se celebrà al Cementiri del Centre Borja de Sant Cugat, on van ser enterrades les seves despulles, el pare Ignasi Salvat, que fou pare provincial de la Companyia a Catalunya a partir de 1978, va voler, de manera prudent i discreta, com solen fer els jesuïtes, demanar perdó a Batllori per aquest petit exili mallorquí i per la incomprensió d'una part dels seus col·legues jesuïtes. Però per a Batllori, el que havia de ser un desterrament va produir-li l'efecte benefactor dels llocs que combinen la bellesa amb la facultat de no fer-se estranys als nouvinguts. La narració de la seva arribada a «l'illa del bell parlar», amb Ramon Llull com a targeta de presentació, expressa fins a quin punt la parla mallorquina l'encisà: «El cotxer em contestà: Senyor, “¿sap que s'han apujat ses garroves?” Aquesta *v* labiodental sonora, en comptes de la dura i lletja *f* labiodental sorda del Principat, em guanyà des del primer moment».

Roma constitueix l'escenari de la seva maduresa. El 1947, a trenta-vuit anys, Miquel Batllori es trobava en una cruïlla, un d'aquells moments transcendents tant per a la seva obra historiogràfica com per a la seva vida pròpia. Al llarg de la dilatada etapa romana, participà de l'ambient cultural de la ciutat, establí una relació força estreta amb un grup de catalans allà residents, i contactà amb alguns exiliats republicans. Però, sobretot, hi desenvolupà la seva tasca científica i docent com a professor d'història a la Universitat Gregoriana, al mateix

temps que ampliava els seus horitzons culturals i geogràfics amb una permanent presència al món historiogràfic internacional. Mai no es va deixar impressionar pel món vaticà i de la cúria romana, tot i que va rebre amb molta esperança la renovació que significà Joan XXIII i el Concili Vaticà II.

El darrer dels seus escenaris el portà de nou, després de gairebé cinquanta anys de residir a Roma, a la seva Barcelona i a la seu dels jesuïtes del carrer de Casp. Instal·lat al seu petit despatx, a través de les nostres converses, la vida de Batllori va anar avançant no tan sols traspuant en aquells moments significatius i en els escenaris de la seva vida, sinó també en aquells exemples que millor els il·lustraven. El seu discurs fluïa a través d'un canvi de ritmes i de registres que anaven des de l'erudició més minuciosa a les categories més conceptuals, sense deixar de banda una munió d'anècdotes d'allò més suggerents. El seu innat humorisme, unit al seu sentit de la Història i a la seva memòria prodigiosa, aconseguien allò que li agradava qualificar d'anècdota categòrica en la línia nietzscheorsiana, que converteix un fet o un pensament senzill en una categoria històrica rellevant. Així, respecte a l'ambient que la república portà a Catalunya, Batllori recordava amb delit, «sobretot tenint en compte la fama de panarres dels catalans», els consells d'un *maître* de l'Hotel Colón als seus empleats quan hi havia un banquet polític, que li havien arribat a través de l'Octavi Saltor, llavors un jove de la Lliga: «Si són de la Lliga, porteu més pa; si són carlins, porteu més vi i si són radicals, vigileu, que s'emporten els coberts.»

La utilització del sedàs de la ironia fina com a recurs memòristic i explicatiu, allò que Batllori qualificava d'humorisme

transcendental i que considerava com un tret d'identitat, no es limitava al recompte de fets històrics, sinó que sovint s'aplicava de forma molt subtil a la seva pròpia persona. Recordava un dia que passejant per la piazza Colonna amb el pare Albareda van sentir uns crits que deien: «Cristo è apparso al Papa» (Crist s'ha aparegut al Papa), i que es referien a les freqüents «aparicions» que es produïen al Vaticà a la fi del pontificat de Pius XII. Temps després, en una conversa amb un gran col·laborador del Papa Joan XXIII, Batllori va dir-li que en el fons estava molt agraït a Pius XII, i aquest, amb aire complagut, va preguntar-li per què, sense ni imaginar quina seria la seva resposta: «Perquè, si no em vaig fer protestant en aquella època, segur que no deixaré mai l'Església catòlica, encara que sigui romana».

Arribat dalt del mirador, com a ell li agradava de dir, la memòria de Miquel Batllori va complaure's a obrir el seu propi arxiu vital per tal de poder estotjar el passat d'acord amb el «com» i amb el «què» de la seva voluntat de recordar. Després de tants anys de recerques sobre els grans homes de la cultura catalana, ara el jesuïta i l'historiador havien d'il·lustrar-nos el seu itinerari personal. Mai no ens cansarem de dir que vam ser testimonis privilegiats d'aquest últim esforç de coherència intel·lectual.

CRISTINA GATELL

GLÒRIA SOLER

Historiadores i autores del llibre

Miquel Batllori. Records de quasi un segle

4. Els Batllori al Poble Sec

El Poble Sec és un poble de

la comarca de l'Alt Empordà, a uns 10 km. de la frontera amb França. És un poble petit, amb uns 1.500 habitants, però amb una gran tradició cultural i històrica. El poble té una gran bellesa i una gran tranquil·litat. És un lloc ideal per descansar i gaudir de la natura.

El poble té una gran tradició cultural i històrica. És un lloc ideal per descansar i gaudir de la natura. El poble té una gran bellesa i una gran tranquil·litat. És un lloc ideal per descansar i gaudir de la natura.

El poble té una gran tradició cultural i històrica. És un lloc ideal per descansar i gaudir de la natura. El poble té una gran bellesa i una gran tranquil·litat. És un lloc ideal per descansar i gaudir de la natura.

Els Batllori al Poble Sec

Va ser el dia 10 de gener de 2003. Era un divendres a la tarda. Vam arribar al Centre Borja de Sant Cugat que ja era fosc. Feia fred. Hi anàvem tres persones en representació de dues entitats del Poble-sec: el Centre de Recerca Històrica del Poble-sec (CERHISEC) i el Foment Excursionista de Barcelona (FEB). Ens acompanyava Josep Moran, membre de l'Institut d'Estudis Catalans, que era qui ens havia concertat l'entrevista.

Feia mesos que volíem parlar amb el pare Batllori. D'ençà de la publicació *Records d'un segle*, sabíem que tenia arrels familiars a les Hortes de Sant Bertran, la barriada del Poble-sec més propera al mar i on s'enlairen les famoses tres xemeneies. Interessats per la història del nostre barri, volíem recollir dades que ell ens pogués aportar.

La seva casa pairal era al carrer Vila i Vilà. La finca va ser enderrocada arran de la urbanització d'aquell indret. Segons el pare Batllori, la seva família hi estava vinculada des del segle xv, tot i que ell només havia trobat documents des de l'any 1730. La propietat es trobava fora de les muralles. A mitjan segle xix, el seu besavi compartia l'explotació de la finca amb la dedicació al comerç.

La referència històrica ens resultava interessant. A més, a l'esmentat llibre afirmava que existia un quadre a l'oli de la finca i les terres abans de ser urbanitzades. Havia estat pintat a l'època del seu avi. Això era un valor afegit a l'interès inicial. Òbviament, el quadre podia ser una de les visions plàstiques més antigues d'aquell indret. S'imposava tenir-hi una entrevista.

El pare Batllori ens va fer esperar uns minuts. Es va disculpar pel retard. Una telefonada l'havia retingut una estona arran d'una proposta per prologar un llibre. Va referir-se a aquesta mena d'encàrrecs. De la seva boca van sortir les primeres anècdotes.

El seu aspecte extern mantenia la seva elegància de sempre. Molt educat en les formes, però sense enfarregar. En tractar el tema del Poble-sec, malgrat haver nascut a la barcelonina plaça de Catalunya i no tenir-hi vivències personals directes, va emmarcar la història dels Batllori dins de la del barri.

Vam preguntar-li pel quadre pintat a l'oli que reproduïa la finca. Un germà seu l'havia tingut penjat al despatx. Malauradament, ara això només era un petit record: el pare Batllori n'havia perdut la pista. Llàstima! Nosaltres que estàvem disposats a anar on fos per veure'l!

Després la conversa va derivar cap a un temari més obert i improvisat. El pare Batllori, en referir-se als fets, explicava, matisava, interpretava, puntualitzava.... La seva memòria era privilegiada. Nosaltres restàvem embadalits per la seva erudició. Les nostres preguntes eren contestades amb tota mena de detalls i la nostra curiositat quedava satisfeta.

Després de dues hores de conversa, vam tornar a Barcelona. Mentre el cotxe enfilava els revolts de l'Arrabassada, intentà-

vem retenir tot allò que havíem sentit d'aquell gran savi humanista. Malgrat la seva edat, l'havíem trobat força bé i amb un cap especialment clar. Tots érem conscients que aquella tarda havíem estat uns afortunats.

Moria justament un mes després. El record de l'entrevista era ben viu entre nosaltres. Teníem clar que la seva personalitat no podia caure a la foscor de l'oblit. Ben aviat ens vam proposar que el seu nom romangués viu.

El nostre desig es va aliar amb un fet circumstancial com era la propera inauguració d'un nou Centre de Dia i Residència Assistida al carrer Vila i Vilà del nostre barri. Per tant, molt a la vora de l'antiga casa pairal dels Batllori, que havia ocupat una parcel·la al mateix carrer del nou equipament.

Si la seva tasca com a historiador ja mereixia un reconeixement per sempre, s'hi ajuntava un fet significatiu, com era la seva vellesa, període de la seva vida en què no va defallir de la seva activitat intel·lectual. Als noranta-tres anys donava forma definitiva a les seves *Obres completes* i escrivia textos diversos, com el pròleg que hem esmentat. Era un model per a tothom i, especialment, per a la gent gran. Justament l'equipament s'havia construït per a la tercera edat.

La nostra proposta va rebre ple suport de la Coordinadora d'Entitats del Poble-sec. Cap veu no es va mostrar contrària. Els arguments esgrimits eren prou contundents i, per tant, no ens va sorprendre la unanimitat.

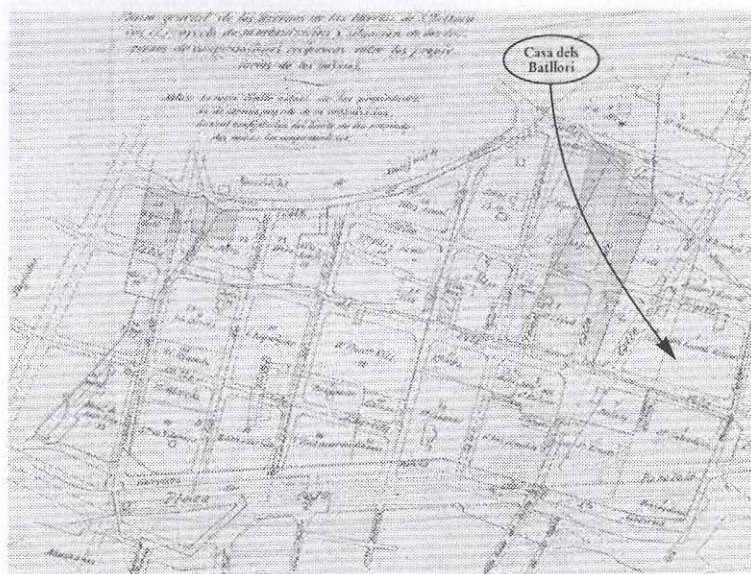
A més, el nou equipament és també al mateix carrer de la parròquia de Sant Pere Claver, que, d'ençà de la seva creació, ha estat regentada per pares jesuïtes. El veïnat sap que han desenvolupat una valuosa tasca social a les Hortes de Sant Bertran.

Sospitem que el jesuïta Miquel Batllori n'estava orgullós i s'identificava plenament amb els seus objectius.

Centre de Recerca Històrica del Poble-sec
(CERHISEC)

Foment Excursionista de Barcelona
(FEB)

Font: Inici de la urbanística municipal de Barcelona. Mostra dels fons municipals de plans i projectes d'urbanisme 1750-1930. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1985.

5. Fragment del llibre *Records de quasi un segle*

En la documentació de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i de l'Arxiu del Regne Valencià, el cognom Batllori apareix al final del segle XIV, oscil·lant entre *Batllori* i *Vallori*, normalment sense la *t*, que és una grafia posterior. Hi ha un Vallori a la cort del rei Joan I que li feia de trinxador de la carn, per tant era un home de confiança, responsable que no hi hagués verí als menjars. També hi havia una Anna Vallori, dida de la infanta Violant, la que després va ser reina de Nàpols com a muller de Lluís II d'Anjou. L'any 1410 m'apareix un document, tant en un arxiu com a l'altre, que fa referència a un Miquel Vallori, cavaller i alcaid de castell de Borja a Aragó. Però no em consta que també tots aquells Vallori formessin part de la noblesa, ni que siguin avantpassats nostres.

Pel que s'hi refereix, Vicens Vives em va parlar d'un document que havia trobat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó durant els seus estudis d'història econòmica del segle XV. Hi sortia un Valloi de Sant Bertran, anomenat com a cap de l'estol reial que feia comerç en nom del rei Alfons el Magnànim. Ara bé, com que Vicens va morir prematurament, no hi va haver ocasió perquè em donés aquell document, ni tampoc no s'ha trobat entre els seus papers. Anys després, un gran amic d'en Vicens i meu, Federigo Melis, gran historiador i gran gurmet, em va fer arribar noves dades dels meus avantpassats en ocasió del IX Con-

grés d'Història de la Corona d'Aragó, que vam tenir a Nàpols el 1973. Com a president de la Fundació de l'Arxiu Datini, el més important per als estudis del comerç d'Itàlia amb tot el món europeu del segle XII al XVIII, Melis exposà una ponència esplèndida –que la seva mort sobtada li impedí de publicar– sobre el comerç, doble i circular, de catalans i valencians plegats, per totes les costes europees de la Mediterrània occidental. En aquells estols de diferents comerciants hi apareixia un estol reial: era, sens dubte, el descobert per Vicens com a reial estol i com a estol d'en Vallori de Sant Bertran indistintament, un equivalent de l'estol de Jacques Cœur al servei de Carles VII de França.

Sant Bertran és a Barcelona, si bé es trobava fora de les muralles. La seva situació coincideix amb el que avui seria el barri situat entre el Paral·lel i Montjuïc, és a dir, el Poble-sec. La nostra casa pairal era al carrer Vila Vilà i la van destruir per urbanitzar aquell fragment de terres; però, abans de fer-ho, el meu avi, que ja era el propietari de la casa pairal, la va fer posar en un oli, que el pare tenia al seu despatx i després el meu germà a la seva casa de Sant Gervasi.

Des de l'any 1458, data de la mort del Magnànim, fins al 1730, no tinc notícies dels Batllori. En aquest últim any, encara eren senyors de la masia i de les Hortes de Sant Bertran. El primer d'aquests propietaris que es troba documentat a l'arxiu de família es un Francesc Batllori casat amb una de cognom Salt. A partir d'ell hi ha sis llinatges de família, tots ells documentats.

Hi ha un carrer Batllori entre el parc de la Guineueta i la Via Favència. A finals del segle passat aquelles terres pertanyien a

una família que es deia Batllori i Campanyà. Segons l'arxiu familiar, una filla d'en Francesc Batllori i Bartra, Paula, es casà amb un Campanyà. De manera que aquell Joan Batllori que dóna nom al carrer podria ser un oncle llunyà del qual no tenim documentació.

Fragmet del llibre *Miquel Batllori. Records de quasi un segle*, recollits per Cristina Gatell i Glòria Soler.

6. Lliçó magistral del pare Batllori amb motiu
de la seva investidura com a *doctor honoris causa*
per onze universitats, el 23 de maig de 2002
a Barcelona

El dia 23 de maig de 2002, a les 19 h, a la Basílica de Santa Maria del Mar de Barcelona, el pare Miquel Batllori i Munné, SI, va llegir la lliçó magistral amb motiu de la seva investidura com a *doctor honoris causa* per onze universitats catalanes. Tot seguit reproduïm, íntegre, el seu discurs.

Molt Honorable Senyor President de la Generalitat de Catalunya, Eminentíssims Senyors Cardenals, Arquebisbe de Barcelona i Archivero-Bibliotecario de la Santa Iglesia Romana, Excelentíssima Señora Delegada del Gobierno español en Catalunya, Excel·lentíssims i Reverendíssims Senyors, Arquebisbe Primat de Tarragona, Senyor Bisbe, i Reverendíssims Abats, Honorable Sr Ministre d'Afers Estrangers del Principat d'Audorra, Honorables Consellers de la Generalitat de Catalunya, Excel·lentíssim Sr. Consejero de la Diputación General de Aragón, Honorable Conseller de Cultura del Govern de les Illes Balears, Il·lustríssims Senyors Alcaldes de les ciutats borgianes, de Gandia i de Xàtiva, Il·lustríssims Senyors Regidors, Excel·lentíssims i Il·lustríssims Senyors, Col·legues, Senyores, Senyors:

Després d'haver-vos saludat molt sincerament, ací, en aquesta basílica propera al nostre mar, i avui, en aquest acte, tan imprevist com immerescut, haig d'agrair-vos també, a tots, la

vostra presència, però principalment als qui, pels càrrecs que teniu, sou els representants de tota la nostra societat. D'una manera molt especial haig de palesar el meu més pregon i més sincer agraïment als presidents de comunitats autònomes per llur presència en aquesta basílica i, en primeríssima línia, als dos cardenals de l'Església que ara ens honoren. I no pas per llur protocol·lària distinció de Prínceps de l'Església —cosa tan anacrònica després del concili Vaticà II— sinó perquè un d'ells és el cap d'aquesta església local de Barcelona que ha fet possible tal aplegament de gent en una basílica dedicada a Santa Maria del Mar, de la Mar Mediterrània que ha unit els nostres pobles de la Corona d'Aragó amb tots els altres abocats a les mateixes riberes; mentre que el cardenal Arxiver i Bibliotecari de la Santa Seu representa ací alhora la catolicitat de l'Església i de la seua cultura.

Dirigiéndome ahora más en particular al Señor Cardenal argentino que ha venido a compartir esta fiesta convivencial —en su triple sentido: religioso, humano y cultural— no puedo presentarle, ni puedo darle, excusas por hablar hoy y aquí en catalán. Ella és, estatutariamente, la lengua propia de este país y nuestra primera lengua oficial. Por esto echaré mano de ella en este acto solemne, a pesar de tener todos una lengua que compartimos, que además es mi lengua familiar, la primera que oí, de labios de mi madre, nacida en la calle de Paula, en la vieja Habana, junto a la casa, ahora museo, del poeta y héroe nacional de Cuba, José Martí, de familia valenciana. Ni puedo olvidar tampoco, ahora, que, diez años antes de que me acogiese en Madrid la Real Academia de la Historia, la homóloga Acade-

mia Nacional argentina de la Historia, dirigida entonces por el mítico doctor Ricardo Levene, me invitaba a ocupar un puesto en ella como académico correspondiente en Roma. De hecho lo ocupé ya entonces en Buenos Aires a fines de 1948, en la sede académica porteña, sita entonces en la casa-palacio del general Mitre, junto a la famosa calle Florida, resonante de viejas pendencias literarias, y al típico hostel Yaceyú, de nombre jesuítico y de renombre sanmartiniano.

Todo ello me hubiera movido, y no sólo por deferencia protocolaria, a hablar hoy en castellano, si no se hubieran interpuesto largos decenios en que la lengua de mi cultura connatural —no mi lengua familiar como ya he explicado— estuvo brutalmente proscrita. Aquí, intelligenti pauca. A buen entendedor, pocas palabras.

Pero hoy Vuestra Eminencia viene en nombre de la Santa Sede, y me trae un galardón pontificio tan inesperado como agradecido. De gran y especial valor para mí, por traérmelo el Cardenal Archivero y Bibliotecario. Cuando llegué a Roma, en 1947, tenía ese cargo Giovanni Mecati, así, sin ningún título. Porque aquel hombre, más sabio que cualquier cardenal sabio del Renacimiento, se pasaba el día en su despacho de la Vaticana. Siempre in nigris, en terminología protocolaria, sin un botón ni un hilo rojo, iba a buscar sus libros en su biblioteca, y, cargado de ellos, cedía siempre el paso a cualquier joven investigador.

Ello me impresionaba tanto como su inmenso saber. Cinco años más tarde, apenas vuelto del primer largo viaje interamericano, solicitó mi adscripción a aquella su Biblioteca Apostólica Vaticana. La Providencia, luego, me fue señalando otros cami-

nos, que han sido también buenos, y tal vez mejores. Sólo Dios lo sabe.

Con vuestra venia, pues, Eminentísimo Señor.

Quan ara fa just cinc anys, després de mig segle exacte de vida romana, vaig tornar a Catalunya per a morir-hi, diverses entitats culturals de Barcelona organitzaren diferents simposis amb la proa dirigida al meu ja imminent norantè aniversari (començaren l'Institut d'Estudis Catalans i la Reial Acadèmia de Bones Lletres, seguí el Consell Superior d'Investigacions Científiques —el més puntual i precís— i l'1 d'octubre, la xarxa universitària Institut Joan Lluís Vives clogué l'any, que fou encara perllongat amicalment i generosa per altres entitats. En cadascuna d'aquestes recorrences, jo presentia, i a vegades ho explicitava, que era com un preludi del meu traspàs.

Ara ja he dictat, en els meus *Records*, que he anat tirant, tota la vida, mercès a un humorisme transcendental. No pas un banal humor negre, sinó transcendental, tant davant les paradoxes de la vida humana com davant la imminència de la postvida espiritual. Però ara també, ací, s'ha escolat la paradoxa: m'heu preparat, vivint i vivent encara, un funeral de luxe, molt més que de primera.

[...]

Durant la meua joventesa, el contrast social era encara més gran en els enterraments. El més luxós —rarament vist, però— era el de trenta-sis cavalls apariats arrossegant la carrossa del mort, i el nombre corresponent de sacerdots era el mateix que el dels equins, més un. Per això els pares deien a un fill poc estudios: —Que en duràs pocs, de capellans, a l'«enterro»—. Avui,

en el centenari de la mort de mossèn Cinto Verdaguer, cal recordar que ell, en haver-li calgut abandonar el Palau Moja (llavors, Palau Comillas) i recalar a la parròquia de Betlem (la del meu bateig), davant per davant a la Rambla, completava els seus limitats recursos amb els honoraris d'acompanyar els morts pel carrer.

No crec que, a Barcelona s'haguessin mai trobat tantes universitats, més tres que ja s'han anticipat i dues que s'hi adhereixen, per celebrar un solemníssim funeral *corpore uiuente et insepulto*, amb dos cardenals, dos arquebisbes, un grapat de bisbes, abats, i capellans a desdir. No voldria pas que aquest tan alt nombre de clergues, en un funeral en vida, suscités, ara, les mateixes reaccions negatives de fa just un segle, el que ens allunya, i ens acosta, al tumultuós i anticlerical enterrament de mossèn Jacint Verdaguer; el capellà rebel, llavors; el nostre poeta nacional, ara; ja aleshores, poeta discutit; recuperat i readmirat més tard, i sempre un fiblant estímulo a un humorisme transcendental, en el doble sentit —humà i filosòfic alhora— que he donat sempre a aquest mot. Un mot que, en el nostre cas, ha esdevingut paraula; una paraula sempre tan rica de significances, i ací, ara, també de significacions.

En recorrences anteriors, quan només una institució universitària m'honorava adscriuint-me *ad honorem* entre els seus doctors, era fàcil de trobar qualque argument a desenvolupar, en el discurs de regreïament, en relació amb la ciutat que m'acollia, fos la Universitat de València, o la Facultat de Teologia de Barcelona, ja es tractés de la Universitat de les Illes Balears o de la secció cerverina de la UNED, la Politècnica de València o la Universitat de Comillas-Madrid.

Però no m'és pas possible de seguir aquest camí ara, quan ultra la Universitat d'Andorra, l'Oberta de Catalunya i la Internacional de Catalunya, que s'hi adhereixen, són onze les universitats que han volgut organitzar aquest acte, el qual, si no fos universitari, podríem qualificar de tumultuós. Hauré de limitar-me a insinuar només la temàtica, única o plural, que en cada cas concret, o en cada grup dual o triple, m'hauria plagut d'exposar.

A Alacant, m'hauria abellit tractar com, al darrer terç del set-cents, entre els jesuïtes exiliats a Itàlia per Carles III, emergí ben prest un equip provinent de l'antic Regne de València, «dellà lo Xúquer», les comarques que ara, més o menys, constitueixen la província alacantina. El cap de colla era sens dubte *l'abate* Joan Andrés, de Planes. Ell i el català Joaquim Pla, tot partint de la unitat errònia de l'occità, aleshores dit comunament provençal, amb la llengua de Catalunya, València i les Balears, propugnaren i propagaren Europa enllà, damunt la base sobretot de l'austriacista gironí Antoni Bastero i de la seva *Crusca provenzale*, l'origen catalanoprovençal de tota la rima poètica europea. En el decenni dels seixanta, vaig tractar prou extensament l'estat de la qüestió llavors; ara, a Alacant, m'hauria plagut d'examinar els avenços que la lingüística romànica i l'aràbiga hi han fet aquests darrers quaranta anys. I, passant a l'època contemporània, m'hauria agradat també d'aportar una qualificada testimoniança oral dels dubtes que tingué el bisbe d'Oriola, Francisco Javier Irastorza Loinaz, si havia d'adherir-se o no a *la Cruzada*, el 1936 i 37, ell, tan sensible a la sensibilitat dels més pobres. Al final s'hi adherí, entrà a l'Espanya franquista, i, retornat al seu bisbat, el seu butlletí

diocesa ens el presenta com un moderat bisbe tradicional, ni triomfal ni nacionalcatòlic.

A la Universitat Autònoma de Barcelona, i a la de Barcelona, la meva, no hi hauria pogut repetir el que ja n'he dit, en llibres, articles i entrevistes. Però hauria volgut explicar què volia dir, quan a Barcelona, a Catalunya, arreu d'Espanya, i d'Europa, a ambdues Amèriques, afirmava que, malgrat d'ésser nat al número 2 de la plaça de Catalunya, sempre m'havia sentit més català que barceloní. Fóra una transposició del retrat que de mi feia un amic carlí, historiador de les idees polítiques, amic i admirador també de Jaume Vicens i Vives: *«Usted es un español desde Cataluña, como tiene que serlo, y no de otra manera.»* Aquella dita meva no s'oposava a ésser un català des de Barcelona –amb més precisió, des de la plaça de Catalunya, des de la dreta de l'Eixample i des de Sant Gervasi, successivament–, ultra que tota la primera etapa vital, la més decisiva, va néixer i cresqué en aquesta ciutat on ara ens trobem. Recordar-ho, des dels meus quasi noranta-tres, fóra un episodi de petita història contemporània que ja he esbossat en el llibre quasi memorialístic a què ja he al·ludit, i que, difós ja en català i en espanyol, espero que també ho serà prest en italià.

Ací, en una basílica de Santa Maria sota el títol del Mar, vull recordar només la meva descendència directa per via paterna d'un navegant i navilier d'Alfons el Magnànim que tenia el port veí com la seva base de comerç: això sembla lligar bé amb el fet que la penúltima baula d'aquella descendència fos un *indiano*, que d'ací partí i ací retornà, i que hi travà una íntima amistat amb un catedràtic de grec pertanyent a una gran família de banquers, els Garriga-Nogués: no eren dues famílies

d'industrials i polítics sinó de comerciants i financers, que també passaven, com tants d'altres barcelonins i catalans, per aquest port de Mar, amb una majúscula pariona a la qual donem el nom de Santa Maria en aquesta catedral de la Ribera.

A la Universitat Jaume I, en la capital de la Plana Alta del País Valencià, hauria evocat el record amical de Felip Mateu i Llopis, historiador valencià i catedràtic de la Universitat de Barcelona. Personatge una mica complex, car d'una banda no acceptava d'estendre la cultura catalana postrenaixentista al regne de València, i, de l'altra, no solament defensava, contra alguns indoctes compatricis seus, la unitat de la nostra llengua, sinó que s'indignava davant els primers intents d'esquarterar la tradicional diòcesi de Tortosa, perquè era la perpetuació vigent i vivent de la tribu ibèrica dels ilercavons. Només que la Història tan sols hi havia deixat una unió de demarcació eclesiàstica, en què cabien persones que es regien pels Furs de Tortosa o per altres drets forals del regne d'Aragó, pels Furs de València (ara els tenim en una edició crítica exemplar) o pels drets feudals del ducat de Sogorb, repoblat per aragonesos sota la semi-sobirania feudal d'una estirp legítima dels reis d'Aragó. I encara m'hi hauria temptat d'anar percaçant les viles, els poblats i els llogarets de les actuals comarques castellonenques, on des del segle XIII s'havien establert algunes línies de Borges aragonesos, sovint difícilment destriables del cognom Bòria de Catalunya.

Més incerta encara hauria estat la tria si hagués hagut de parlar avui a la Universitat de Lleida, indubtablement la primera, quant al temps, de Catalunya i de tota la Corona d'Aragó hispànica. Però en un altre lloc més avinent m'havia proposat la

qüestió –a aprofundir encara– si la primerenca concessió a la Ciutat de València –escric Ciutat amb majúscula, tot referint-me al municipi– per part del Conqueridor no era un reflex ben conscient, en la consciència dels seus dos avis, de la importància de posseir un Estudi General en llurs Estats: em refereixo al d'Ais, creat pel rei Alfons II d'Aragó (I com a comte de Barcelona i de Provença, l'actual d'Ais-Marsella, una de les universitats més antigues de França), i al de Montpeller, erigit per Guillelm VIII, pare de la reina Maria: la seva conversió en universitat pontifícia, a mitjan segle XIV, quan aquella senyoria ja estava del tot desvinculada del regne de Mallorca, amb una butlla adreçada al rei de França, sense cap al·lusió al bisbe de Magalona, ens fa veure que la cosobirania d'aquest amb els senyors de Montpeller ja s'havia començat a esfumar. I alhora es podria obrir la qüestió de les coincidències i les dissemblances amb la cosobirania de Montpeller amb el pariatge d'Andorra entre el bisbe de la Seu d'Urgell i el comte de Foix. Ara i ací em basten aquestes lleus insinuacions.

En l'ordre alfabètic, hauria hagut de referir-me, primer, a la Universitat de Girona, però la coincidència d'alguns dels seus temes problemàtics amb els de la Politècnica de Barcelona m'ha mogut a projectar ensems alguns temes coincidents, tots ells en relació amb les ciències fisicomatemàtiques i mèdiques. Deixant ara tranquil el mestre Arnau de Vilanova, el primer canvi de mil·lenni, coincidint amb el pontificat romà del monjo Gerbert d'Orlhac (d'Aurillac en francès) amb el nom de Silvestre II, ha emmenat a replantejar l'antic problema de la dependència de la seva ciència nova respecte a la ciència hel·lenoaràbiga, del seu problemàtic viatge a Còrdova, i de re-

proposar la vella hipòtesi de Beer a favor de Ripoll amb altres contactes més documentats –però més vàlids també en el procés de la transmissió de les ciències?– amb el bisbe Ató de Vic, el prerestaurador de l'arxidiòcesi de Tarragona, i amb el seu amic Gotmar, bisbe de Girona, després. Més endavant, aquells primers intercanvis científics cristianoaràbics s'ampliaren força rere la conquesta dels regnes taifes de Mallorca i del País Valencià i amb la presència de jueus una mica pertot, la qual cosa coadjuvà a la creació d'uns alts ambients científics en totes les terres de la nostra Corona d'Aragó. Això féu avançar el comerç marítim, propicià l'expansió dels mallorquins a les Canàries i la possibilitat, al final del Quatre-cents, dels viatges transoceànics. És el que Charles Verlinden, molts anys director de l'Institut belga de Roma, anomenava precedents medievals de la descoberta d'Amèrica, i que just m'havia estat llegut d'evocar en les commemoracions de 1492-1992, tant en el Vell com en el Nou Món.

Prou sé que la Universitat Pompeu Fabra no és solament filològica. Hi tinc alguns amics que hi ensenyen història general, filosofia i història de la cultura. Però allà hauria hagut de parlar de l'única trobada que hi vaig tenir, un capaltard d'un dia rúfol de tardor, a Prada de Conflent. Just després de parlar llargament amb Pau Casals vaig haver de fer a Tolosa alguns encàrrecs personals de l'Institut d'Estudis Catalans, el mateix any que ell havia de morir, el desembre de 1948. Aquells encontres s'esdevingueren en un període dedicat a les meves recerques sobre la guerra de 1640, als arxius de Perpinyà. Ara hi hauria recordat també que mestre Fabra, com al meu temps només li deien els estudiants més pedants, abans de partir cap a Agulla-

na, camí de l'autoexili a la Catalunya Nord, havia residit un temps en una casa d'estiueig que s'havia fet un dels socis de l'avi Munné a l'Havana, exactament igual a la d'aquest. També hi hauria explicat més a pler que durant la meua primera estada a Itàlia, de 1932 a 1939, pensava que les normes fabrianes haurien estat més dúctils i matisades si, en comptes de prendre ell el francès com a model quasi únic, l'hagués compaginat amb l'italià, mai rígidament estandarditzat, i obert a les varietats dialectals del central llenguatge toscà. Però, més endavant, vaig saber per Ramon Aramon mateix que Fabra aconsellava als escriptors valencians de discernir entre els dialectalismes vulgars i els populars, tot sovint en possessió d'un pedigrí medieval: era el que els italians ja havien fet a partir del que Alessandro Manzoni havia practicat en la primera redacció de *I promessi sposi*.

La Universitat Ramon Llull de Barcelona no em deixava gaire espai per a la tria, amb ocasió de la proposta de l'Associació de lul·listes italians de reeditar en llur llengua el vell i depassat assaig de síntesi sobre *El lulismo en Italia*. Aqueix esbós fou preparat a Mallorca, els primers anys quaranta, i restà enllestit el 1943, quan la Itàlia feixista ja havia entrat en la Segona Guerra Mundial. L'any esmentat, hom m'havia demanat col·laboració per a la novíssima *Revista de filosofia*. Em recava, en aquells anys de còmic i tràgic imperalisme a tota la Mediterrània, haver de publicar un petit llibre sobre Llull a Mallorca o a Catalunya en castellà. No tenia, en canvi, cap mena de dificultat a publicar-lo a Madrid en espanyol, àdhuc migpartint el llibre en dos llargs articles; tant més que poc abans, en haver-se donat el nom de Ramon Llull a la secció filosòfica del Consejo,

qualcú havia dit que era voler «*resucitar una momia*», quan la mòmia, llavors, no era pas Raimundo Lulio (el veritable nom de la mòmia), sinó l'ignorant que havia llançat aquella facècia –m'imagino que li devia fer molta gràcia.

La Universitat reconstituïda, com a seu principal, a Tarragona m'obria un ampli ventall de temes en què no em trobava estrany. Però tot d'una se m'hauria imposat el nom del cardenal Francesc d'Assís Vidal i Barraquer, el cardenal de la pau durant la Segona República Espanyola, en la llera marcada pel sant de l'Úmbria, com un real cardenal lul·lià de l'utòpic *Blanquerna*, del títol *Et in terra pax*. Dintre del meu declarat –no pas dogmàtic– agnosticisme històric, m'hauria plagut de desenvolupar, ara i ací, un dubte històric: quan el ja envellit però ferm Pius XI –al final de la vida, enemic de les dependències de l'Església respecte a l'Estat– s'abellia a acceptar la fórmula més dura per al jurament dels nous bisbes espanyols al nou règim polític imposat per la guerra civil, només si aquest permetia el retorn del nostre cardenal a la Seu de Tarragona amb plens drets, ho feia principalment, com alguns bons historiadors han dit, per l'alta estimació en què tenia el nostre cardenal, o bé ho feia perquè estava ben segur que el nou règim no ho permetria de cap manera. Mentre l'Arxiu del Vaticà sigui secret de nom i de fet per a l'època posterior al 1922, data de l'elecció del cardenal milanès Achille Patti com a papa Pius XI, no ho podrem saber del cert, si és que hi podíem mai arribar a una conclusió certa. Car no cal oblidar que el Vaticà preava tant la seva llibertat en l'elecció dels bisbes i en les seves relacions amb els estats que, en les discussions sobre un possible *modus vivendi* de la República Espanyola amb Roma, que entre els delegats de l'ambaixador Pita

Romero i el del secretari d'Estat cardenal Pacelli, monsenyor Tardini, aquest, en al·legar sovint els delegats espanyols el mèrit de deixar de banda qualsevol intromissió de la República en l'Església, deia i repetia «*benedette la Repubblica spagnola!*» expressió italiana molt popular quan en tractar-se de quelcom paradoxal. Quan la llegia a l'arxiu de l'Ambaixada espanyola, al Palazzo di Spagna, no podia deixar de recordar un esplendorós viatge de Nàpols a Sorrento en què el meu company, ja no gens jove però molt meridional, cada vegada que entrava al vagó una noia o una senyora no gaire dotada estèticament, girava el cap vers la finestra assolellada, se m'acostava, insinuava el senyal de la creu, i em deia a cau d'orella: «*Benedetto il voto di castità!*»

Alfabèticament, i quasi també cronològicament, haig de traslladar-me a Vic. Una cosa semblant s'esdevingué en commemorar al paranimf de la Universitat de València, el 1999, el cinquè centenari de la seva creació per aquella ciutat, parlant-hi de «La Univesitat de València en la política universitària de la Corona d'Aragó», car la de Vic havia estat la darrera a ésser creada en tota la nostra Corona hispanoitàlica, com a fundada per Felip V el 1702 –doncs, abans d'iniciar-se la guerra de Successió– i suprimida pel mateix rei el 1717. En quinze anys, i en temps de guerra, poc s'hi va poder fer. Però ara ha reviscolat amb tanta d'empenta que el congrés i els actes commemoratius dels contactes del bisbe Ató amb Gerbert d'Orlhac semblen correspondre a una institució universitària de llarga tradició historiogràfica i d'àmplia projecció europea alhora en la línia de Jaume Balmes. Un tema, doncs, ben ple d'al·licient.

Però ni aquest, ni tots els altres temes precedentment apuntats i tot seguit escapçats, no han estat pas temes del tot ucrò-

tics –no desenvolupats en llur propi temps– ni utòpics –no relacionats amb llur propi lloc–, però tampoc no desenvolupats com en cascuna ciutat universitària hauria calgut fer-ho. Dos mots, ucronia i utopia, que just en el segle passat la historiografia ha fet seus, i que ritmen i rimen prou bé amb el quart centenari que acabem de celebrar de la naixença d'un home, Baltasar Gracián, que, rere el gran fracàs del comte-duc, sabé comprendre com pocs altres, al segle XVII, l'essència federativa i multinacional de la nostra Corona d'Aragó i de tot Espanya.

Espero que no us hagi desplaçat que en un acte doble, i tan llarg com aquest, us hagi llegit un discurs de pures insinuacions temàtiques.

Novament, grans i grans mercès a tots! *De nuevo, ¡muchas gracias!*

MIQUEL BATLLORI I MUNNÉ, SI

Font: *El Temps*, núm. 937

7. Cronologia

- 1909 Neix a la plaça de Catalunya de Barcelona, l'1 d'octubre.
- 1928 Es llicencia en dret i en filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona amb premi extraordinari.
Ingressa a la Companyia de Jesús, a Gandia.
- 1931 Es proclama la Segona República. Amb la dissolució de la Companyia de Jesús a Espanya, es trasllada a Avigliana, prop de Torí (Itàlia).
- 1936 Es llicencia en filosofia a la Facultat Filosòfica dels jesuïtes de la Corona d'Aragó, aleshores traslladada a Avigliana.
- 1940 Es llicencia en teologia a la Facultat de Teologia dels jesuïtes de Castella, a Oña.
És ordenat sacerdot.
- 1941 Torna a Espanya.
Doctorat en història a la Universitat de Madrid, amb premi extraordinari.
Professor d'història, literatura i filosofia al Col·legi de Montsion de Palma de Mallorca, fins a 1947.
- 1942 Membre corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.
- 1947 Torna a Itàlia i s'instal·la a Roma.
Membre de l'Institut Històric de la Companyia de Jesús a Roma.

- 1948 Membre d'honor de la Societat Arqueològica Lul·liana de Palma de Mallorca.
- 1949 Membre corresponent de l'Acadèmia Nacional de la Història de Buenos Aires.
- 1950 Membre del Congrés Internacional de Ciències Històriques, a París.
- 1951 Director de la revista *Archivum Historicum Societatis Iesu* de Roma, fins al 1969.
Membre corresponent de l'Institut d'Estudis Catalans.
- 1952 Professor d'història moderna a la Facultat d'Història Eclesiàstica de la Pontifícia Universitat Gregoriana de Roma, fins al 1955.
Membre del Congrés d'història de la Corona d'Aragó, a Saragossa.
- 1954 Director de l'Institut Històric de la Companyia de Jesús a Roma, fins al 1958.
- 1955 Catedràtic d'història moderna a la Facultat d'Història Eclesiàstica de la Pontifícia Universitat Gregoriana de Roma, fins al 1980. A partir d'aquella data, n'és professor emèrit.
Membre dels comitès internacionals de Ciències Històriques d'Espanya.
Membre del Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, a Palma.
Membre del Congrés Internacional de Ciències Històriques, a Roma.
- 1957 Membre numerari de la Real Academia de la Historia de Madrid.

- Membre del Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, a Càller.
- 1960 Membre del Congrés Internacional de Ciències Històriques, a Estocolm.
- 1962 Membre del Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, a Barcelona.
- 1964 Membre dels comitès internacionals de Ciències Històriques de la Santa Seu.
- 1965 Membre del Congrés Internacional de Ciències Històriques, a Viena.
- 1967 Membre del Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, a València.
- 1970 Membre del bureau del Comitè Internacional de Ciències Històriques, fins al 1980.
Membre del Congrés Internacional de Ciències Històriques, a Moscou.
- 1973 Membre del Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, a Nàpols.
- 1974 Director de la revista *Archivum Historicum Societatis Iesu* de Roma, fins al 1981.
- 1975 Doctor honoris causa per la Universitat de València.
Membre del Congrés Internacional de Ciències Històriques, a San Francisco.
- 1976 Membre del Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, a Saragossa.
- 1978 *Doctor honoris causa* per la Facultat de Teologia de Barcelona.
- 1980 Premi Lletra d'Or.

- Membre del Congrés Internacional de Ciències Històriques, a Bucarest.
- 1981 President de la Societat Bolivariana de Roma, fins al 1984.
- 1982 Creu de Sant Jordi.
- 1984 Gran Cruz de Alfonso X el Sabio.
- 1985 Medalla d'Or de la Generalitat de Catalunya.
Membre del Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, a Montpeller.
Membre del Congrés Internacional de Ciències Històriques, a Stuttgart.
- 1987 Membre del Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, a Palma.
- 1988 Premio Nacional de Historia de España.
Membre corresponent de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona.
- 1990 Premi d'Honor de les Lletres Catalanes.
Membre del Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, a l'Alguer.
Membre del Congrés Internacional de Ciències Històriques, a Madrid.
- 1991 Premi Lluís Guarnier de la Generalitat Valenciana.
- 1993 S'inicia la publicació de la seva Obra Completa.
- 1995 Premi Príncep d'Astúries de Ciències Socials.
- 1997 Torna a Espanya i s'instal·la a Barcelona.
- 1998 Membre honorífic de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.
- 2000 Premi ciutat de Barcelona en la modalitat de literatura en llengua catalana.

Presideix el Congrés d'història de la Corona d'Aragó a la Universitat de Barcelona.

- 2001 Premio Nacional de las Letras de España.
Medalla d'Honor del Parlament de Catalunya.
Doctor Honoris Causa per la Universitat Pontifícia de Comillas, per la Universitat de les Illes Balears i per la Universitat Politècnica de València.
- 2002 *Doctor honoris causa* per les universitats d'Alacant, Autònoma de Barcelona, Barcelona, Girona, Jaume I de Castelló, Lleida, Politècnica de Catalunya, Pompeu Fabra, Ramon Llull, Rovira i Virgili, i Vic.
Rep la distinció papal de la Creu *Pro Ecclesia et Pontifice*.
- 2003 Mor al Centre Borja de Sant Cugat del Vallès el 9 de febrer.

Generalitat de Catalunya
Departament de Benestar i Família